

Hilleshögskyrka

Kyrkan som stängdes

2 HILLESHÖGS KYRKA

Den lilla kyrkan som stängdes

Hilleshögs kyrka byggdes på 1100-talet. Den är en av de bäst bevarade kyrkorna i Stockholms län i romansk stil.

Den lilla kyrkan byggdes på 1170-talet och står mitt i Hilleshögby. Den ligger på en brant sluttning vid Hillersjöviken och platsen har förmodligen varit den centrala punkten i bygden sedan slutet av järnåldern. Söder om kyrkan finns tre storhögar, däribland "Hildershögen" - varifrån kyrkan fått sitt namn. Kyrkan omnämns i bevarade dokument år 1310 då en herr Olov anges som föreståndare för "ecclesiae Hildighogh".

På Hildershögen stod en gång i tiden en klockstapel. Den revs 1785 när klockorna överfördes till kyrktornet och dess utseende känner vi inte till.

Ett flertal runstenar är insatta i kyrkans murverk, men i östra ytterväggen finns två stenar utan runskrift. De är i stället ristade med det kristna korset, det ena även med ett djur i vikingatidens slingstil. I vapenhusets golv, i det nordöstra hörnet, ligger överdelen av en runsten med följande bit av inskriften bevarad: "... sin fader. Gud hjälpe hans ande ...".

På en gemensam kyrkostämma 31 oktober 1871 beslöt Hilleshögs församling tillsammans med Färentuna församling om "begagnande av Färentuna kyrka för båda

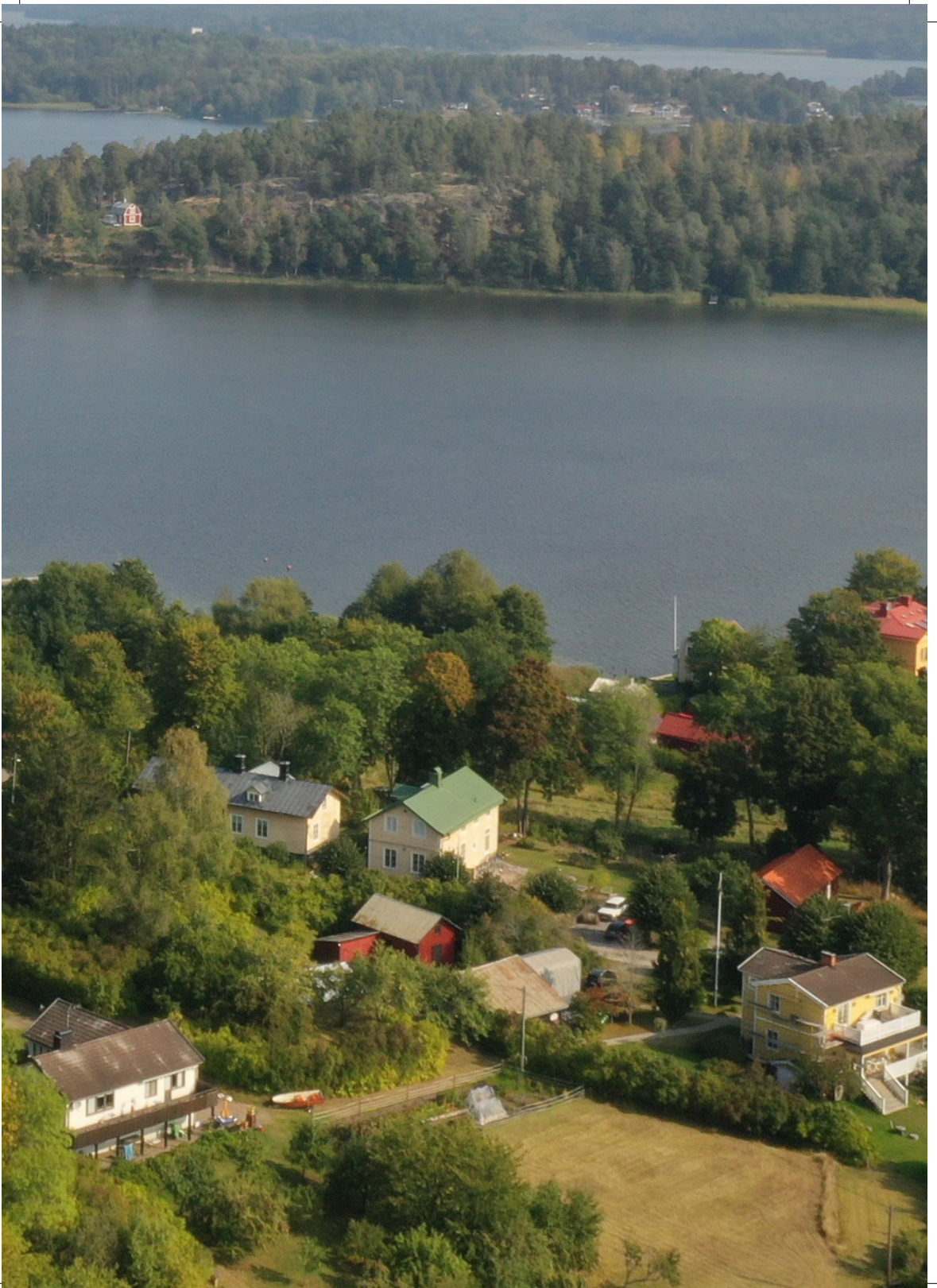
församlingarna gemensamt". Det fastställdes i en skrivelse och skrevs under av Oscar II på Stockholms slott 9 september 1873.

Hilleshögs kyrka stod därmed tom och öde, men med avsikten att den skulle hållas i nödtorftigt skick.

1921-22 skedde en större restauration och 1928 återinvigdes kyrkan som församlingskyrka av ärkebiskop Nathan Söderblom.

Sedan 1992 ingår Hilleshög tillsammans med Färentuna, Skå och Sångå kyrkor i den då nybildade Färingsö församling.

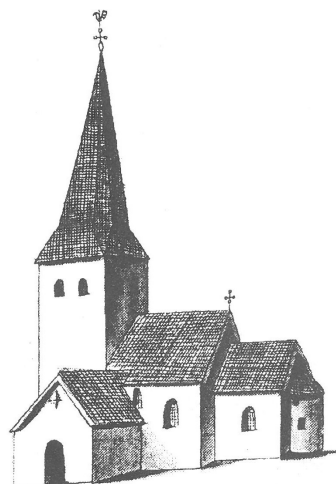

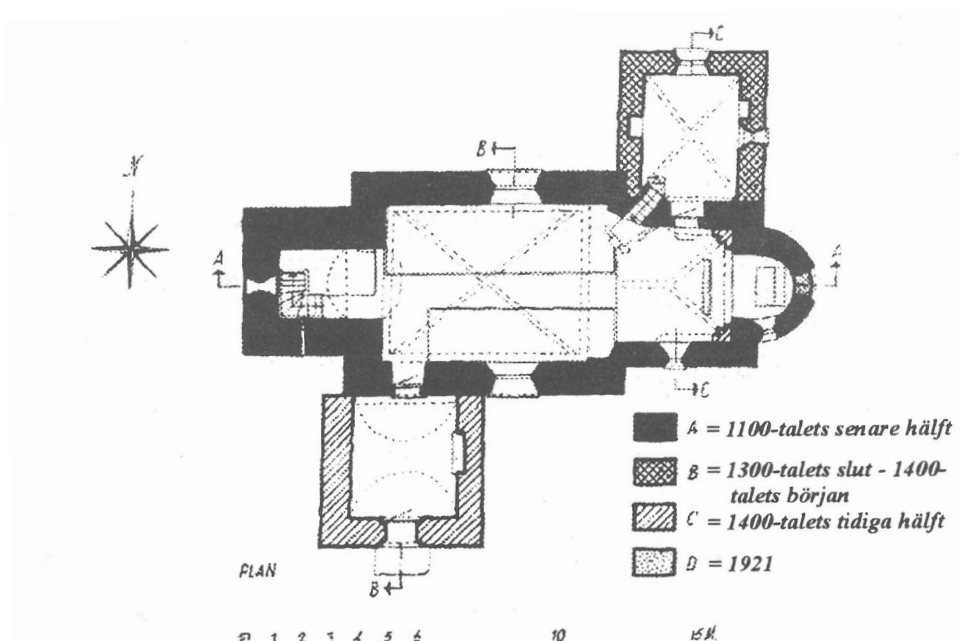
Kyrkobyggnaden

Hilleshøgs kyrka är byggd i romansk stil. Själva kärnan utgörs av tornet i väster, långhuset och koret med absid i öster. Kyrkan byggdes med gråstensblock som lades i jämna skiftgångar och med hörnkedjor i huggen gråsten. Långt senare har kyrkan överkalkats ett flertal gånger.

Kyrktornet är högt och smalt och tillkom förmodligen under början av 1400-talet. Ljudgluggarna i öster har kvar sin ursprungliga form, förutom att det övre bågältet murats igen. De motsvarande gluggarna åt söder och väster ersattes med större ljudgluggar när klockorna flyttades upp i tornet år 1785. Då fick tornet även sin nuvarande tornhuv.

Kyrkan vid tiden 1676-80 "Afritningar"

Plan och längdsektion mot N, 1:300, uppm. J. Söderberg 1948.

Storklockan göts under slutet av 1400-talet. Runt den står det "dice klokke hort gode under siner leven moder tounderhers" (denna klocka tillhör Gud och hans av hjärtat kära moder). På slagringen går att läsa "help got unde maria" ("Hjälpe - oss - Gud och Maria").

Lillklockan är ett par århundraden yngre och på den står "Gvdz ähra och Hillersjöo församlingz nytta är denne klåkka af cammeren herr Fridich Meyer och sina wänner tillhielp förährat".

Kärnkyrkan hade öppningar endast åt den södra sidan - det vill säga mot solen och livet. Innan vapenhuset byggdes gick besökarna direkt in från kyrkogården till långhuset. Den ursprungliga smala ingången är fortfarande kvar, men dörren ersatt med en nyare. Den gamla dörren står lutad mot en vägg i vapenhuset.

Vapenhuset byggdes på 1400-talet. Den tunga porten från kyrkogården till vapenhuset är i original, i tjärad furu med stocklås. Golvet är av lertegel, och med kalksten i mittgången.

Bredvid ingången till långhuset hänger ett krucifix från 1200-talet. På den tiden avbildades Kristus som en segrande konung; fastspikad med fyra spikar, rakt uppburet huvud och metallkrona.

Det finns ytterligare två träskulpturer i vapenhuset, den ena föreställer en biskop och den andra Martin av Tours - Sankt Mårten - i färd med att riva av sin mantel för att ge till en tiggare.

Den gamla, smala kyrkporten finns kvar och står i vapenhuset.

S:t Mårten, eller Martin av Tours (ca 316-397). Ur legenden om honom kom begreppet palliativ vård.

8 HILLESHÖGS KYRKA

Interiör

Kyrkorummet är indelat i fyra delar med långhus, kor, absid och tornrum. Förut var de olika delarna tydligt markerade med en låg, smal triumfbåge, men under renoveringen 1748 fick triumfbågen sin nuvarande bredd och höjd vilket gjorde att kyrkointeriören blev mer överblickbar utan markerade gränser. Absiden fick redan från början det hjälmvalv som än i dag finns kvar i ursprungligt skick. I övrigt hade kyrkan till en början trätak, men det byttes ut i samband med att triumfbågen ändrade form.

Sakristian är precis som kärnkyrkan uppförd i gråsten och byggdes i slutet av 1300-talet eller början 1400-talet. Den täcks av ett kryssvalv i tegel och golvbrädorna är något lägre än korets golv.

På 1200-talet dekorerades kyrkan med kalkmålningar. I dag anses bleknande färger i rött, orange och gult. Bäst bevarad är den målning på korets södra vägg som föreställer tre heliga konungar till häst. Ansiktena är förstörda, men det går att se en av kungarnas lockiga hårman.

På 1400-talet fick interiören nya målningar där färgerna gick i brunt, blått, gult, grönt, svart och rött. I vapenhuset kan nämnas en ängel med en liten naken människa i famnen. Till höger finns resterna av en djävul och längst ut på sidan en scen föreställande en krönt djävul, en människa som plågas av en djävul och två åskådare i bakgrunden.

I samband med att kyrkan renoverades 1748 kalkades målningarna över och vissa blev helt förstörda. En del målningar togs fram och konserverades av O. Höök under renoveringen 1921-22. Något som räddades under renoveringen var rankverken med blad och grenar och i dem finns evangelistsymbolerna inflätade. I korvalvet kan nämnas en välbevarad bild av kyrkofadern Gregorius.

Kyrkans träskulpturer, som förvarats på vinden under många år, plockades fram under renoveringen 1921-22.

Det finns tre krucifix. Förutom det i vapenhuset finns det ett litet processionskrucifix från 1300-talet med ändplattor bevarat precis som den ursprungliga bemålningen där man kan se blodsdropparna. Det stora triumfkrucifixet är placerat på långsidans norra vägg och härstammar från första delen av 1400-talet.

Detalj från processionskrucifixet från 1300-talet som nu är placerat bakom altaret och fungerar som altarbild.

Inne i långhuset finns en träskulptur föreställande en ung **Helig Birgitta** (1303-1373) i färd med att skriva ner en uppenbarelse. Den tillverkades ungefär femtio år efter hennes död och ska ha varit på initiativ av hennes dotter Katarina. Det är en av de äldsta Birgittaskulpturerna i Sverige.

Av sin far ärvde Heliga Birgitta mark strax intill kyrkan. Efter hennes död gick marken vidare till dottern Katarina.

Vid långhusets sydöstra hörn står en skulptur som föreställer madonnan med barnet. Den är tillverkad omkring 1200. Från början satt Jesus i hennes knä, men på 1400-talet flyttades han upp till hennes arm.

Predikstolen av trä kom till kyrkan 1748. Korgens mittfält visar Kristus som världens frälsare och som håller hela världen i sin hand. Ljudtaket är krönt av Guds lamm och omgivet av keruber. Timglaset härstammar från andra delen av 1700-talet.

Dopfunten av kalksten är från 1200-talets slut. Foten är utformad

med fyra kopplade kolonner med profilerade baser och kapitäl, medan cuppan, dopskålen, är slät.

Bänkarna byggdes 1692-93 av Färentuna kyrkas klockare Herman Hansson. Genom åren har de genomgått flertalet förändringar, bl.a. breddades de under renoweringen 1921-22.

Nuvarande läktarens äldsta delar kommer från 1754. Den har gjorts om ett flertal gånger, senast var 1921-22 då den gjordes mindre. På läktarens undersida finns en målning på duk. Den föreställer en kvinnlig genie med hund och kan vara en profan målning från en herrgård i närheten. Tro- ligtvis kom målningen till 1754 när läktaren brädslogs undertill.

Orgeln kan mycket väl vara Sveriges minsta kyrkoorgel. Den är inbyggd i en byrå som är dekorerad med ornament i papier-maché. Överdelen är försedd med två luckor. Orgeln har fyra stämmor och piporna är arrangerade i tre tureller (tornliknande utbyggnad) och två mellanliggande plana partier.

De här så kallade kabinetorglarna började byggas under senare hälften av 1700-talet och främst i Nederländerna. Den blev en slags praktmöbel i välbärgade borgares privatvåningar och möjligen också i privatkapell. Det är inte helt säkert vem som byggde orgeln, men då orgelbyggaren och stolmakaren Jonas Ekengren (1736-1793) var verksam i Stockholm under den här tiden så är han en högst trolig kandidat.

Orgeln köptes 1773 och är kyrkans första och enda orgel. På södra väggen under läktaren finns en teckning av orgeln med skåpdörrarna kvar. Där kan man bland annat läsa:

”Här har inghet Orgelwärcck varit, förrän åhr 1773. Den 16 Decemder om Afton kom det hit i Kyrckan, Lungor är Orgelwärcck, som kan förbättras med en Trompets Stämma Som kostar 300 Daler Koppparm:t”. Enligt ett sockenstämmoprotokoll från 23 januari 1774 betalade de 1600 daler silvermynt.

Den förste organisten i kyrkan var Eric Winqvist (1734-99). Han anställdes 1759, först som klockare då han var ogift och kunde då ”konsvera” (gifta sig med) änkan efter förre klockaren. Han ansågs även vara bäst kvalificerad till de olika sysslorna som ämbetet krävde. Han kunde både läsa och skriva väl och dessutom sjunga.

Från början hade kyrkan små, högt sittande fönster, men under åren har de både öppnats upp och satts igen. I dag har långhuset två högsträckta fönster som haft samma form sedan 1830. Vid absidens södra sida finns en senmedeltida fönsterglugg som sattes igen under början av 1800-talet för att sedan öppnas upp igen på 1900-talet. Öppningen på absidens östra del sattes däremot igen i samma veva.

Sakristians fönster åt öster sattes igen på 1700-talet för att åter öppnas 1921. Mot norr finns ett fönster med järngaller som tillkom under 1700-talet. Järngallren sattes dit efter stölden av altarbrunet på 1980-talet.

Fönster mot väster.

Det stulna altarbrunet.

Till kyrkan hör ett broderat altarbrun som är 277 cm långt och 30 cm högt. Det är prytt med helgonfigurer uppställda inom arkader. I mitten är lilla Jesusbarnet mellan Jungfru Maria och mormor Anna - ett motiv som var populärt under senmedeltiden.

Närmast dem på varsin sida står Johannes Döparen och Sankt Laurentius. I de två arkaderna längst till höger sitter två vapensköldar som tillhör danska adelssläkter.

Broderierna är gjorda med guld-, silver- och flerfärgade silkestrådar och figuerna av lärft är applicerade på en bakgrund av röd taft.

Inne i altarbrunet ligger papper som styvnad under figurerna, men även två brev har hittats där. Båda är ställda till Mäster Herman van der Lynden i Lübeck, vilket innebär att brunet utförts i hans verkstad på 1490-talet.

Länge var altarbrunet monterat i ett skåp i vapenhuset, men den 6 januari 1988 bröt sig en tjuv in i kyrkan genom det lilla fönstret i absiden och stal det. Dåvarande kyrkoherden i Hilleshög fick några dagar senare ett anonymt telefonsamtal. Där uppmanades hon att bege sig till Centralstationen i Stockholm där brunet skulle ligga i box 1082. Tillsammans med en kollega begav sig kyrkoherden till stan. En polis fick vakta boxen och hon kontaktade en åklagare för att få tillstånd att öppna den. I boxen låg mycket riktigt altarbrunet med ett brev där tjuven inte bara erkände brottet utan även bad om förlåtelse och hänvisade till ett bibelcitat: "Döm mig inte för hårt".

Kyrkomiljön

Kyrkogården omges av en gråstens-kallmur utan tak. Det tidigaste omtalandet av muren är från 1699 då den beskrevs som förfallen. Några år senare, år 1722, framförde pastorn en protest mot att muren var så förfallen att svin och hundar tog sig in och grävde fram ben. Församlingen lovade att laga muren, men då det inte skedde kallades landshövdingen in. Några sockenbor lagade sina andelar av muren, men 1740 betecknades den återigen som bristfällig och att kreatur tog sig in på kyrkogården och så fortsatte det genom åren. Först på 1800-talet gjordes flera reparationer samt plantering och röjning. I dag grävs kistorna djupare ner i jorden, så inga djur ska kunna gräva upp benen.

Kyrkogården utvidgades i omgångar under 1700- och 1800-talen.

I ett sockenstämmoprotokoll från 1722 finns beslut om att plantera lövträd vid kyrkogårdsporten. Tidigare har det stått björkar inne på kyrkogårdens nordvästra del vilket syns på fotografier från 1950-talet.

Under slutet av 1600-talet byggdes en stiglucka. Den låg förmodligen på nuvarande ingångens plats som är söder om kyrkan. Den revs på 1800-talet och i stället byggdes den nuvarande ingången med grindstolpar av vitrappat tegel täckt med tak av svartmålad järnplåt. Från början var det enkla trägrindar, men de byttes senare ut mot smidade grindar.

Bårhuset, vid kyrkogårdens nord-östra hörn, byggdes 1953 efter ritningar av arkitekt Bernhard Schill. Det används i dag som bisättningsrum.

Ett stenkast från kyrkan ligger **Klockaregården**. Byggår är okänt. I boken "Organister och klockare i Uppland 1600-1870 Svartsjö kontrakt" går det att läsa att när Eric Salomonsson år 1800 anställdes som ordinarie klockare och organist fick han flytta in i Klockaregården. Vid en besiktning visade det sig att husets nävertak var bristfälligt och att förstörts av svamp. Även uthusen var taklösa och ruttna. Det beslutades att Salomonsson fick tio år på sig att renovera byggnaderna, vilket han lyckades med. Han avled 1827 på Klockaregården.

Hilleshögs kyrka har varit inspelningsplats för bl.a. Lars Molins serie *Tre kärlekar* (1989). I rollen som kyrkoherde kan vi se Sven-Gunnar Book (1940-88) som på den tiden var komminister i både Hilleshögs och Färentuna församlingar.

Hilleshögs kyrkogård figurerar även i filmatiseringen av Selma Lagerlöfs *Kejsaren av Portugallien* (1992).

Samuel Fröler, Jessica Zandén och Sven-Gunnar Book ur TV-serien Tre kärlekar, i Hilleshögs kyrka.

Kort översikt över århundraden

1100-talet

Kyrkan byggs.

1200-talet

Kyrkan får sina första kalkmålningar. Tornrummet i väster får tunnvalv av tegel och öppnas mot långhuset. Dess bottenvåning förenas med långhuset. Tornrummets fönster öppnas åt väster. Dopfunten och de första träskulpturerna införskaffas.

1300-1400-tal

Sakristian uppförs och vapenhuset byggs. Kalkmålningar utförs i kor, långhus och vapenhus. Kyrktornet byggs förmodligen under början av 1400-talet.

1600-tal

Kyrkan får bänkinredning. En stiglucka uppförs i kyrkomuren.

1700-tal

Klockorna flyttas från klockstapeln till tornet. Målningarna överkalkas. Kyrkan får sin nuvarande predikstol. Större renoveringar av bland annat sakristia, kyrktorn och vapenhus. Kyrkans första och hittills enda orgel köps in.

1800-tal

Kyrkan stängs och församlingensborna hänvisas till Färentuna kyrka.

1900-2000-tal

Kalkmålningarna knackas fram, träskulpturerna bärs ner från vinden och kyrkan öppnas igen. Både exteriöra och interiöra renoveringar sker. 1928 återinvigs kyrkan som församlingskyrka.

Summary in English

Hilleshög Church was built in the late 12th century. It is one of the best preserved Romanesque-style churches in the County of Stockholm.

The site has presumably been at the heart of the village since the end of the Iron Age. Next to the church are three large burial mounds, including 'Hildershögen', from which the church takes its name. There are several rune stones set into the church's masonry, along with two stones without a runic inscription, instead featuring the Christian cross.

The first frescoes were painted in the church in the 13th century. The best preserved of these is the one on the south wall of the chancel depicting three holy kings on horseback. When the church was renovated in 1748, the frescoes were whitewashed and most were completely destroyed. Some were saved during the renovation in 1921–22.

The church contains one of the oldest sculptures of St Bridget in Sweden. It was created in the early 15th century.

The organ is built into a bureau and may be Sweden's smallest church organ. It was bought for the church in 1773.

The church has an altar cloth that is 277 centimetres in length and was probably made in Lübeck in the 15th century. It was stolen in 1988, but the thief returned it with a note in which he – or she – asked for forgiveness using words from the Bible: "Judge me not too harshly".

In the 18th century, the bells were moved to the tower and the belfry that previously stood on Hildershögen was demolished. The church is undergoing major renovations.

In the 19th century, it was decided that the church should be closed and parishioners were asked to go to Färentuna Church instead. The decision was signed by King Oscar II on 9 September 1874.

A major restoration of the church took place from 1921–22, and in 1928 the church was re-consecrated as a parish church by Archbishop Nathan Söderblom.

Since 1992 Hilleshög, along with the churches in Färentuna, Skå and Sångå, has been part of the then newly formed Färingsö parish.

Texter och fakta är hämtade från:

Sveriges kyrkor Uppland av Armin Tuulse

Generalstabens Litografiska Anstalts förlag 1956

Kyrkor kring Stockholm av Stig Haglund och Rolf Arensberg (ill.)

Förlaget kulturkonst 1981

Hilleshögs kyrka av Färingsö församlings kyrkoråd 1987

Mälardöarnas kulturhistoriska miljöer av Peter Bratt

Stiftelsen Stockholms läns museum 1988

Organister och klockare i Uppland 1600-1870 Svartsjö kontrakt
av Lars-Erik Larsson

Almqvist & Wiksell 1977

Hilleshögs kyrka av Niss Maria Legars

Stockholms stift 2005

Hilleshögs kyrkogård av Albin Uller

Stockholms stift 2012

Broschyren är sammanställd av Elin Eldestrand och Joakim Jonsson
i samråd med Maie och Eje Olsson, Marianne Caesar och Anna-Lena Björk

Foto: Joakim Jonsson, Elin Eldestrand och Lars Lindgren

Tryckår: 2025

Tryck: Billes tryckeri

Svenska
kyrkan

Färingsö
församling